

Teleological Transition of the Child in the Community

Zdravko Angelov

Institute of Philosophy and Sociology

Bulgarian Academy of Sciences

Телеологичен преход на детето в общността

Здравко Ангелов

Институт по философия и социология,

Българска академия на науките

Author Note

Zdravko Angelov <https://orcid.org/0009-0006-9975-8509>

The author has no known conflict of interest to disclose.

Correspondence concerning this article should be addressed to Zdravko Angelov, Section Communities and Identities, Institute of Philosophy and Sociology Bulgarian Academy of Sciences, Email: z.angelov@ips.bas.bg

Бележки за автора

Здравко Ангелов <https://orcid.org/0009-0006-9975-8509>

Авторът няма конфликт на интереси.

Кореспонденцията, свързана с тази статия, да бъде адресирана до Здравко Ангелов, секция „Общности и идентичности“, Институт по философия и социология, Българска академия на науките, Email: z.angelov@ips.bas.bg

Abstract

The article examines the teleological transition of the child in the community as an analytical framework for understanding socialization and the child's participation as an active social agent. The aim is to analyze how the child interprets, adapts, and transforms social expectations in open (family, school, peers) and closed (institutionalized) communities. The study is conceptual and analytical, based on the sociology of childhood and classical theoretical approaches. The main categories (community, identity, and socialization) allow tracing a child's participation in the social order and the construction of identity within normative constraints. The results show that the teleological transition is realized through bidirectional interaction: the child complies with social norms but also transforms them through everyday practices and adaptive strategies. The model highlights the importance of community context for the formation of identity and the child's social action. Practical applications include opportunities for developing interventions and policies that support children's social participation. The limitation is the conceptual nature of the study, with empirical validation remaining a task for future research.

Keywords: childhood, socialization, community, identity, social agent, delinquent behavior

Резюме

Статията изследва телеологичния преход на детето в общността като аналитична рамка за разбиране на социализацията и участието му като активен социален агент. Целта е да се анализира как детето интерпретира, адаптира и трансформира социалните очаквания в отворени (семейство, училище, приятели) и затворени (институционализирани) общности. Изследването е концептуално и аналитично, базирано на социология на детството и класически теоретични подходи. Основните категории (общност, идентичност и социализация) позволяват проследяване на участието на детето в социалния ред и изграждането на идентичност в рамките на нормативни ограничения. Резултатите показват, че телеологичния преход се осъществява чрез двустранно взаимодействие: детето се съобразява със социални норми, но и ги трансформира чрез ежедневни практики и стратегии за адаптация. Моделът подчертава значението на контекста на общността за формирането на идентичността и социалното действие на детето. Практическото приложение включва възможности за разработване на интервенции и политики, подкрепящи социалното участие на децата. Ограничение е

концептуалният характер, като емпиричното потвърждение остава задача за предстоящо изследване.

Ключови думи: детство, социализация, общност, идентичност, социален агент, делинквентно поведение

ARTICLE INFO:**Original Article****Received: 21, 09.2025****Revised: 10, 10.2025****Accepted: 26, 11.2025**

Телеологичен преход на детето в общността

Въведение

Статията изследва телеологичния преход на детето в общността като аналитична и концептуална рамка за разбиране на социализацията и участието на детето в социалния ред. Основната идея, която защитава е, че детето винаги се движи активно в рамките на нормата като социален агент, който приспособява, трансформира и поддържа социалните очаквания спрямо себе си.

Общността тук се разбира, както като пространство, в което детето живее и се социализира (семейство, училище, квартал, религиозна общност, приятелски кръг), така и като институционална среда, която ограничава свободата му (Възпитателно училище – интернат, Социално-педагогически интернат и поправителни домове към местата за лишаване от свобода за пълнолетни извършители на престъпления в Сливен и във Враца). Тези форми на общност предоставят възможност да се проследи телеологичния преход на детето, включително и това с делинквентно поведение, като се акцентира върху взаимодействието между детето и общността.

Подходът позволява да се анализира как детето функционира като активен участник в общността и как социалните очаквания към него се реализират и трансформират в ежедневните взаимодействия. Телеологичният преход се наблюдава чрез социалната динамика на детето като социален агент в различните форми на общност, а не чрез нормативните предписания.

За написването на настоящата статия се използват теоретико-методологични подходи като анализ на класическата и новата социология на детството, концептуална и аналитична категоризация на понятията общност, идентичност и социализация, сравнителна теоретична рефлексия за видовете общности и логически и нормативен анализ на социалните очаквания и взаимодействията на детето в общността. Тези подходи позволяват изграждането на теоретичната рамка за телеологичния преход на детето, като основа на предстоящо емпирично изследване.

Парадигмални основи на социология на детството и обвързаността им с понятието „общност“

В класическата социология детето се разглежда като обект на социализация, която се осъществява чрез основните институции на общността (семейство и училище). При Емил Дюркем социализацията е процес, чрез който общността предава на детето колективните норми и моралните ориентири, формирайки го като член на обществото

(Durkheim, 2006). При Талкът Парсънс детето се мисли като част от семейството, което предава роли, норми и модели на поведение, необходими за включване в общността (Parsons, 1990). Класическата перспектива подчертава значението на социалните норми и ролите, но мисли детето като пасивен обект на въздействие.

Новата социология на детството поставя акцент върху детето като активен социален агент и разширява разбирането за общността. При автори като Дейвид Осуел, Лийна Аланен, Йенс Квортруп общността е въздействаща социална среда върху детето и пространство, в което детето действа, интерпретира и създава смисъл (Alanen, 1992, Oswell, 2013, Qvortrup, 2010). Детството се мисли като социална конструкция, ситуирана в множества общности – семейна, училищна, групова, приятелска, културна, институционална. Общността се превръща в динамично поле на взаимодействие, а не е единствено структура на социалния ред.

Тематичните направления на новата социология на детството позволяват да се проследи ролята на общността.

Първо, разбирането за детето като социален агент показва, че то активно участва във формирането на отношенията и нормите в своята общност. Второ, концепцията за генерационния ред демонстрира как различните общности (семейство, училище, институции) организират възрастовите роли и властовите позиции. Трето, изследването на детските култури разкрива как децата създават свои общности със специфични значения, практики и форми на солидарност. Четвърто, виждането за детството като социална позиция показва, че достъпът на детето до различни общности е регулиран чрез институционални, културни и структурни граници (Alanen, 1992, 2011, 2014, 2016, 2018, Alanen, Brooker, Mayall, 2015, Oswell, 2013, Qvortrup, 2010).

Посочените идеи са релевантни за разбирането на телеологичния преход на детето в общността. Телеологичният преход подчертава, че детето винаги се движи в социални пространства с предварително зададени очаквания за поведение, развитие и принадлежност. Общността (отворена или затворена) е мястото, в което тези очаквания се материализират в конкретни взаимодействия, отношения и практики, докато детето интерпретира, адаптира и понякога трансформира нормите.

Моделът на телеологичен преход не може да се разбере изолирано от общността, която свързва структурните очаквания и детското действие и служи като медиатор между социалния ред и индивидуалната социална биография на детето.

Аналитични категории

Изследването на телеологичния преход на детето в общността изисква детерминиране на основните категории, чрез които се проследява как то функционира като активен участник в общността и как социалните очаквания към него се реализират и трансформират в ежедневните взаимодействия. Общност, идентичност и социализация са трите основни релевантни на изследването аналитични категории.

Понятието „общност“ е изведено по Грид (Creed, 2006) и се дефинира като социално пространство, в което детето живее, израства и се социализира. Общността предоставя възможности за подкрепа, ресурси и развитие, но може и да поставя ограничения и рискове. В отворената общност детето с делинквентно поведение остава част от своя социален контекст, като участва активно в ежедневните взаимодействия и се възползва от интервенции за включване и ресоциализация. Затворената общност представлява институционализирана среда с ограничена свобода и строго регламентирани правила, където социалното действие на детето е подчинено на дисциплинарни режими и неговата автономност и действеност са редуцирани (Angelov, 2020a).

Понятието „идентичност“, изведено по Brubaker (2004) се разглежда като динамичен процес на социално и личностно конструиране, включващ взаимодействието между външно приписвани идентичности и вътрешна рефлексия. Детето активно интерпретира и адаптира социалните очаквания към себе си, което позволява изграждането на многопластова, ситуативна и променлива идентичност.

Понятието „социализация“, разгледано в контекста на социология на детството се разбира като двупосочен процес на усвояване и създаване на социална реалност, който протича различно в зависимост от типа общност. В отворената общност детето запазва активна роля на субект и формира идентичност чрез реални социални взаимодействия. В затворената общност социализацията се трансформира в корекционен и дисциплиниращ процес, поставящ предизвикателства пред автономността и социалната действеност.

Трите категории (общност, идентичност и социализация) формират аналитичната рамка, която свързва парадигмалните основи на социологията на детството с конкретни социални контексти, включително при прояви на делинквентно поведение. Тази рамка позволява да се проследи активното участие на детето в общността и трансформацията на социалните очаквания в ежедневните взаимодействия.

Телеологичен преход на детето в общността

Изведените основни аналитични категории (общност, идентичност и социализация) позволяват да се формулира теоретичната рамка на телеологичния преход. Този преход обозначава динамиката, чрез която детето се ориентира, позиционира, и развива в социалните пространства, независимо от поведението му (включително, когато то проявява делинквентни действия. Разбирането на този процес не предполага изследване на движението на детето в социалната тъкан на общността. Усилията са насочени към изучаване на целенасочената, нормативно ориентирана и смислова ангажираност на детето със социалния ред.

Телеологичният преход означава, че детето винаги се движи в рамките на нормата. Това движение не е механично следване на правила. То е процес, в който детето интерпретира социалните очаквания, адаптира ги към собствените си възможности и интереси и ги трансформира, като предлага нови начини на взаимодействие. Дори когато поведението му е рисково или конфликтно, действието остава ситуирано в нормативно поле. Детското действие винаги отговаря, реагира или се позиционира спрямо определена норма. Телосът на детското действие винаги е вграден в социалния ред, дори когато е оспорван или преговарян.

Взаимодействието между детето и общността е централният механизъм, чрез който този преход се осъществява. Общността предоставя рамката от смисли, норми, правила и отношения, но тя не е статична. Детето не е пасивен получател на тази рамка. То участва в нейното актуализиране чрез ежедневни практики посредством език, социални роли, взаимодействия и избори. В този процес се откроява как социалните очаквания се материализират и как се модифицират. Изискванията на възрастните към детето относно неговото поведение, адаптиране, участие се превеждат в детски стратегии, които могат да утвърждават или преработват тези очаквания. Тази двустранност превръща прехода в телеологичен, защото детето действа в нормативно поле, но и го преподрежда, като задава нова посока.

Различието между отворена и затворена общност демонстрира как условията на социалната среда влияят върху този процес. В отворената общност детето остава в своя социален контекст, което позволява поддържане на социални връзки, участие в групови динамики и формиране на идентичност чрез социални взаимодействия. Телосът на детското действие се проявява чрез адаптиране, участие, преговори и трансформации, които се случват в ежедневния социален живот на детето.

В затворената общност телеологичният преход се случва в условия на ограничена свобода, институционални правила и контролирани контакти. Социалните очаквания са фиксирани и дисциплинарни. Детското действие е канализирано в строго регламентирани рамки. В затворената общност детето остава социален субект. То търси начини да съхрани своята идентичност, да изгради отношения, да интерпретира нормите и да намери смисъл в институционалната среда. Телеологичният преход в този контекст е белязан с напрежение между институционалния ред и субективната действеност и този факт разкрива дълбоко различни траектории на развитие (Angelov, 2020b).

Моделът за телеологичния преход позволява да се види как детето целенасочено се ориентира в социалните структури, как превежда социалните очаквания в собствена биографична логика и как участва в изграждането и поддържането на общностния ред. Моделът показва, че детето, независимо от контекста и поведението си, остава в нормата. Детето не излиза от нормата, защото неговото действие винаги е социално ситуирано, социално разбираемо и социално насочено.

Телеологичният преход на детето в общността не може да се разглежда изолирано от нормативната среда, която структурира възможни траектории на детското действие. Нормативно заложените категории „дете в риск“, „дете в конфликт със закона“ и др. произвеждат социални позиции, към които детето се насочва или, от които се оттегля в своята биографична логика. Това означава, че движенията на детето между различни общностни пространства (от включване към изключване и обратно) се осъществява в среда, която не е неутрална, а подрежда тези движения по социално неравномерни механизми. В резултат някои деца по-често преминават към институционализирани форми на общност, докато други остават в полето на социално желаното и приемливо поведение и по-лесно поддържат статута си в отворената общност. Телеологичният преход разкрива процеса, при който детето, действайки целенасочено и социално смислено, се ориентира спрямо нормите на общността, но и спрямо структурните различия, които определят какви идентичности стават достъпни, припознати или наложени върху него.

Телеологичният преход разкрива, както движението на детето в общността, така и структурната логика, чрез която общността оформя неговите биографични пътища. Остава открит за последващо изследване на въпроса как нормативната рамка структурира възможностите и идентичността на детето.

Заклучение

Телеологичният преход на детето в общността показва, че то не е в пасивно състояние, а участва в активен социален процес, в рамките на който се позиционира, интерпретира социалните очаквания и участва в поддържането и трансформацията на общностния ред. Чрез този модел се подчертава ролята на детето като социален агент, който се приспособява към нормативните структури и ги преподглежда чрез ежедневни взаимодействия и стратегии за адаптиране.

Моделът демонстрира, че движението на детето в рамките на социалната норма е винаги двустранно. То се съобразява с правилата, но и влияе върху начина, по който тези правила се интерпретират и прилагат в общността. Това осветлява динамиката между индивидуална действеност и структурни ограничения и показва как социалната реалност на детето се конструира в конкретни практики.

Телеологичният преход предоставя рамка за изследвания насочени към анализа на нормативната уредба, ролята на институциите и механизмите на социален контрол, както и за разработване на интервенции и политики, които подкрепят интегрирането на детето в общността и укрепват възможностите му за социално участие.

Използвана литература

Angelov, Z. (2020a). Nakazatelna grizha v korektsionno-vuzpitatelnite zavedenia v Bulgaria [Penal care in correctional-educational institutions in Bulgaria]. *Kritika i humanism*, 53(2), 221-235.

Angelov, Z. (2020b). Sotsialno-pedagogicheskiyat internat mezhdu institutsionalizatsiya i deinstitutionalizatsiya [The socio-pedagogical boarding school between institutionalization and de-institutionalization]. In R. Radev, M. Ivanova, & V. Yordanova (Eds.), *Godishnik na Sofiyskia universitet „Sv. Kliment Ohridski“*. Fakultet po pedagogika. Kniga Sotsialni deynosti [Yearbook of Sofia University „St. Kliment Ohridski“. Faculty of Pedagogy. Book Social Activities] (pp. 131-176). Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“

Angelov, Z. (2020b). Sotsialno-pedagogicheskiyat internat mezhdu institutsionalizatsiya i deinstitutionalizatsiya [The socio-pedagogical boarding school between institutionalization and de-institutionalization]. In R. Radev, M. Ivanova, & V. Yordanova (Eds.), *Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“*. Fakultet po pedagogika. Kniga Sotsialni deynosti [Yearbook of Sofia University „St. Kliment Ohridski“. Faculty of Pedagogy. Book Social Activities]. (pp. 131-176), Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.

Alanen, L. (2011). Critical childhood studies? *Childhood*, 18 (2), 147-150.
<https://doi.org/10.1177/0907568211404511>

Alanen, L. (1992). *Modern childhood? Exploring the 'child question' in sociology*. Institute for Educational Research, University of Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/bitstreams/aad631d1-bdf0-41db-883e-4527d94c77f8/download>

Alanen, L. (2014). Theorizing childhood. *Childhood*, 21 (1), 3–6.
<https://doi.org/10.1177/0907568213513361>

Alanen, L., Brooker, L., Mayall, B. (Eds.). (2015). *Childhood with Bourdieu*. Palgrave Macmillan.

Alanen, L. (2016). 'Intersectionality' and other challenges to theorizing childhood. *Childhood*, 23 (2), 157-161. <https://doi.org/10.1177/0907568216631055>

Alanen, L. (2018). Teoriya peresecheniy i drugie vyzovy teoretizirovaniya detstva [Theory of intersectionality and other challenges to theorizing childhood]. *Sociologicheskie issledoaniya* [Sociological Research], 3, 94-97.
<https://doi.org/10.7868/S0132162518030108.3>

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.1017/S0003975602001066>

Creed, G. W. (2006). Reconsidering community. In G. W. Creed (Ed.), *The Seductions of Community: Emancipations, Oppressions, Quandaries*, (pp. 3-23). School of American Research Press. https://archive.org/details/ison_9780852554401

Durkheim, E. (2006). *Da mislim vazpitaniето* [To think education]. SONM

Oswell, D. (2013). *The agency of children. From family to global human rights*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781139033312>

Parsons, T. (1990). Socializtsiata na deteto i internaliziraneto na socialni tsennostni orientacii. Struktura na „bazovata“ lichnost [The socialization of the child and the internalization of social value orientations. The structure of the “basic” personality]. In L. Nikolov & L. Deyanova (Eds.), *Sociologia na lichnostta: Nemarusistki vazgledi i shkoli* [Sociology of the personality: Non-Marxist perspectives and schools]. Nauka i Izkustvo.

Qvortrup, J. (2010). The temptation of diversity: and its dangers. *Education and Society*, 31(113). <https://doi.org/10.1590/S0101-73302010000400004>
<https://www.scielo.br/j/es/a/qfdBTQGd4h4dQbvqjZjPMNH/?lang=pt>